

זקנה, רפואה והלכה

סדרת מאמרים

פרק שלישי

יחוד עם מטפלת זרה, בטיפול רפואי, ובבית אבות סיעודי

במאמרים הקרובים נעסוק בזקן הסיעודי ובהלכות השכיחות בהתנהלותו ובטיפול בו. השבוע נפתח בנושא הייחוד.

עם העלייה בתוחלת החיים, יותר ויותר קשישים זקוקים בשנותיהם האחרונות לסיעוד. לא תמיד בני המשפחה מסוגלים לבצע את המשימה, והם מסתייעים בעובדי סיעוד מקצועיים. על פי רוב, מדובר בעובדים או עובדות שאינם יהודים ממדינות מתפתחות. עובדים אלה שוהים לצד הקשיש במשך שעות ארוכות, כך שבמקרים רבים מתעוררת שאלת איסור הייחוד. האם מותר לקשיש להתייחד עם עובדת זרה? האם העובדה שהקשיש איננו בעל "גבורת אנשים" תתיר את ההתייחדות שלו עם המטפלת שלו? בשולחן ערוך (אבן העזר כב, יא) נפסק:

"תינוקת שהיא פחותה מבת שלשה ותינוק פחות מבן תשע, מותר להתייחד עמהן, שלא גזרו אלא על יחוד אשה הראויה לביאה ואיש הראוי לביאה".

בזית רענן (אבן העזר א, א) כתב, שלכאורה היה מקום לומר, שכשם שבקטן וקטנה התירו יחוד משום שאינם ראויים לביאה, כך גם בזקן אין איסור יחוד כיון שאינו ראוי לביאה.

לעומת זאת, הוא מתעורר לדון בזה על פי דברי הגמרא במסכת שבת (קיא, א), שם מבואר שאיסור סירוס שייך גם באיש זקן, אף שלכאורה כבר אינו ראוי להוליד, וזאת על פי דברי רבי יוחנן שאמר שעל ידי תרופות אפשר להחזיר את הגלגל לאחור ולחדש את כוחו של הזקן, ומשום כך הסירוס הוא בעל משמעות ואסור.

לפי זה, היה מקום לומר שגם לגבי איסור יחוד יש להגדיר את הזקן כמי שתיתכן אצלו גבורת אנשים, ולאסור את הייחוד, ובשונה מקטן שהתירו בו את היחוד, משום שהוא לא שייך כלל לביאה.

(עם זאת הוא מציין שאין ללמוד מדברי הגמרא הזאת איסור ובדומה לאיסור סירוס, מכיון שיש לומר שלגבי יחוד כל עוד לא השתמש בתרופות מצבו הנוכחי הוא שאינו ראוי לביאה, מה שאין כן לגבי איסור סירוס שמושפע מהפוטנציאל שלו – הסירוס מבטל את היכולת שלו להפוך שוב לפורה).

למעשה, מביא הזית רענן ראייה מן התלמוד הירושלמי (סוטה פרק א, הלכה ב'), מדבריו עולה שביחוד שהוא אסור מן התורה, כגון יחוד עם אשת איש, חל איסור גם על

זקן; ולאחר שהוא דן באריכות מה יהיה הדין באיסורי יחוד מדרבנן, הוא מסיק שמאחר שרוב הפנויות הן נידות, ואיסור יחוד בהן הוא מן התורה, אם כן מן הדין להחמיר גם בזקן. בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ו סימן מ - קונטרס איסורי יחוד פרק כב) מביא את לשון הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה (כב, א), הכותב ביסוד איסור היחוד:

"אסור להתייחד עם ערוה מן העריות בין זקנה בין ילדה, שדבר זה גורם לגלות ערוה".

כותב הציץ אליעזר שכך מבואר גם בדברי עוד ראשונים, שמבואר מדבריהם שהאיסור איננו משום חשש לקרבה ביניהם באופן של חיבוק ונישוק (ואז יתעורר חשש שיבואו אחר כך לעבירה), אלא עיקר החשש הוא שיבואו לידי ביאה ממש בעקבות הייחוד, ולפי זה יש לומר שכל האיסור אינו שייך אלא בגבר שהוא ראוי לביאה, אבל זקן שתשש כוחו ואין לו גבורת אנשים יש מקום להקל בזה.

עוד הוא מביא שם מדברי הקרית מלך רב (בנו של המחנה אפרים. ח"ב תשובות סימן כ"ו) שמקל בזקן שאין לו גבורת אנשים אפילו בחיבוק ונישוק, משום שיסוד האיסור בחיבוק ונישוק (אפילו לפוסקים שהדבר אסור בדרך כלל מן התורה) הוא מחשש שיגררו לביאה, ובזקן כזה אין חשש, ואם כן ביחוד כל שכן שיש מקום להקל בזה (ואף שהקרית מלך רב ופוסקים אחרים מחמירים למעשה בחיבוק ונישוק מפני שמכוער הדבר, כותב הציץ אליעזר שהדבר אינו כן ביחוד).

ומסכם הציץ אליעזר:

"אלא דזאת מיהת נראה, דבכל זאת צריך להתרחק מהיחוד משום מראית עיני בני אדם אשר אינם יודעים מצבו, אבל כל דליכא משום כך, כגון שאין רואים, או אם הוא בפני כאלה שיודעים מצבו שפיר – יש לומר דמותר משום יחוד".

בתשובה אחרת (חלק ז', סימן מו, אות ב) הביא את מה שכתב לו הרב אלישיב זצ"ל בעניין זה, שהוכיח מדברי הזית רענן שהבאנו שאין להתיר ייחוד אף למי שאין לו גבורת אנשים. ובתשובה שם סתר את הראיה. בתשובה נוספת (חלק יב, סימן סז, אות ב) הביא הרב ולדנברג את דברי החתם סופר, בדרוש לחנוכה, שביאר מדוע לא חשש יוסף הצדיק לייחוד עם אשת פוטיפר על פי מה שאמרו חז"ל במדרש על הפסוק "וירא כי אין איש", שהכוונה היא שראה יוסף בעצמו שאין לו גבורת אנשים באותו היום, ומשום כך היה מותר לו להתייחד עמה, כביסוס לדעתו שמותר להתייחד עם אשה למי שאין לו גבורת אנשים.

בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"ד, סימן ס"ה, אות י) הסכים ליסוד הדבר שאין איסור יחוד במי שאין לו גבורת אנשים, כגון סריס, אבל כתב שבאופן כללי אין להתיר איסור יחוד במי שזקן וחלוש, כי גם בזקנים וחלשים יש אפשרות שתתעורר תאוותם.

מקור לכך מביא האגרות משה מדברי הגמרא בקידושין (פא, ב), המספרת על רב חייא בר אשי, שמנהגו היה להתפלל בשעת נפילת אפיים "הרחמן יצילנו מיצר הרע". יום אחד שמעה אשתו את תפילתו זאת, ותמהה, מדוע הוא צריך להתפלל תפילה זו? הרי כבר כמה שנים שפרש ממני עקב זקנותו, שלא היה לו גבורת אנשים, ומדוע הוא חושש מפני יצר הרע? מה עשתה, יום אחד שהיה לומד בגינת ביתו, הלכה והתקשטה והתבשמה לפניו. כששאל אותה מי היא, זיהתה את עצמה כמופקרת אחת שהיתה גרה באותו מקום. תבע אותה רב חייא לקיים עמו יחסי אישות. היא הסכימה בתנאי שיתלוש עבורה רימון מן העץ. לאחר מעשה, כשחזר לביתו, התיישב מרוב צער על המעשה בתוך תנור האש, כדי לכפר על העוון. למרות שאשתו סיפרה לו שהייתה זו היא, לא התנחם, והתענה במשך כל שארית חייו. ממעשה זה אנו למדים, כי גם זקן שאין לו גבורת אנשים, יכול כוחו להתעורר במקרים מסויימים.

ומכריע האגרות משה, שבמי שברור לחלוטין על פי רופאים שאין לו כל יכולת לקיים יחסי אישות, יש להתיר, ושייתכן שגם הזית רענן שהחמיר בזאת עסק בזקן סתם שיש לחשוש שיתעורר כוחו פתאום ואי אפשר להכריע בוודאות שאין לו כל יכולת וגבורת אנשים.

לכך יש לצרף גם את העובדה שבימינו נפוצים מאד אמצעים תרופתיים לחיזוק האון הגברי, שיכולים לסייע גם לקשישים.

גם הגרש"ז אוירבאך זצ"ל (שולחן שלמה חלק ג' עמוד נו) מפקפק בהיתר זה, על פי מה שכתב הגר"י מינצברג (אוצר הפוסקים חלק ט' בהשמטות עמ' קכח) שאין ספק שזקן ותש כוחו ואפילו הסריס אסורים ביחוד, וזקן וצעיר משפט אחד להם, וכן על פי מה שמובא מהרשב"א שאיסור יחוד הוא אפילו לחולה שהוא נוטה למות וגוסס.

מטעמים אלו, הנטייה הברורה בקרב פוסקי דורנו היא שכל עוד אין זה ברור לחלוטין שמדובר במי שאין לו גבורת אנשים – יש להחמיר ולא להסתייע בעובדת זרה.¹

אמנם, יש עצה טובה המוסכמת על גדולי הפוסקים ומצילה מאיסור ייחוד: קרובי הקשיש יכולים להתקין מצלמות ברחבי הבית, המתעדות את כל הנעשה בו כל העת. מצלמות כאלה מותקנות בימינו גם בכדי לפקח על פעילות המטפל בשעות הארוכות שהוא שוה לצד הקשיש. הגר"י אלשיב והגר"י קרליץ זצ"ל פסקו, שדינם של המצלמות כפתח פתוח לרשות הרבים,

¹ על דרך זו מבואר בספר 'דבר הלכה' (הוספות לסימן ב, סעיף ט) בשם ה'חזון איש', שגם בזקן מופלג יש איסור ייחוד, והביא שכן כתב בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד, סימן קב).

שהעוברים והשבים יכולים לראות את הנעשה בבית, שאז אין איסור ייחוד. מאחר שקרובי הקשיש יכולים לראות את כל הנעשה, בין אם אונליין, ובין לאחר זמן, הדבר מותר.² שאלה מצויה נוספת בענין יחוד אצל קשישים הוא יחוד בטיפול רפואי. בעת ביקור במרפאה, כאשר הטיפול מתבצע מרופא למטופלת או מרופאה למטופל, עליהם להקפיד שדלת חדר הרופא לא תהיה נעולה (אפילו אם היא סגורה), ואז, אם ישנם אנשים נוספים הממתנים בתור, מותר היחוד, ואין חשש לדבר עבירה, מאחר שחוששים שמאן דהוא יפתח את הדלת. אבל אם אין ממתנים נוספים בתור, הדבר אסור, אלא אם כן ישנה אחות או סייעת, ואפילו מזכירה הנמצאת בחדר אחר.

(בביקור במרפאות בבתי חולים הדבר מותר תמיד, שהרי לעולם יש אנשי צוות ומבקרים שעשויים להיכנס).

כשהדלת נעולה (הדבר מצוי בימינו שישן דלתות שנסגרות אוטומטית ואין אפשרות לפתוח אותן ללא כרטיס חכם), אין היתר אלא באופנים הבאים:³ בביקור מטופלת אצל רופא:

1. אם בעלה באותה העיר, והרופא יודע על כך (היא יכולה לספר על כך כבדרך אגב).
2. כשיש עמה עוד אישה.
3. כשיש עמה קטן או קטנה.
4. כשאותו של הרופא עמו, או לפחות שוהה באותו הבנין.
5. כשיש לאדם נוסף מפתח לחדר ויכול לפותחה מבחוץ.

בביקור מטופל אצל רופאה:

1. אם אשתו, או קטן או קטנה מלווים אותו.
2. בליווי איש נוסף, ובפרט אם לרופאה יש סייעת או אחות.
3. אם ישנה אחות או סייעת, ניתן להקל גם בליווי של ביתו (ולבני אשכנז – אפילו בליווי של אחותו).
4. כשידוע למטופל שבעלה של הרופאה נמצא בעיר.
5. כשיש לאדם נוסף מפתח לחדר ויכול לפותחה מבחוץ.

בשו"ת מנחת אשר (חלק א סימן פ"ט) נשאל רבינו הגאון רבי אשר וייס שליט"א, בנוגע לאיש זקן המרותק למטתו בבית אבות סיעודי, והתברר למשפחתו שכל צוות הלילה מורכב מנשים בלבד, ושאלו אם צריכים להוציאו משם.

בתשובתו, כותב המנחת אשר שמעיקר הדין ניתן להקל, מאחר שלדעת החוות יאיר (סימן ע"ג) ועוד, יחוד עם שתי נשים מותר מן התורה, ולכן בשעת הדחק יש להקל באיסור מדרבנן בזקן

² מאמר הרב חנוך אלבק, במוריה גיליון שס"ז עמוד קמח, בשם.

³ כפי שמסכם זאת הרב משה פנירי.

שאינן לו גבורת אנשים. בנוסף, גם לאוסרים יחוד עם שתי נשים מדאורייתא, אפשר לטעון להקל כשיש שלש נשים, על פי פסק הרמ"א (אבן העזר סימן כב סעיף ה'). למרות שהמחבר שם מחמיר בכך, כתב הדברי מלכיאל (חלק ד סימן ק"ב) שספק דרבנן לקולא. ואף שהשבט הלוי (חלק ג סימן קפ"ג) מחמיר, גם הוא כתב להקל בשעת הדחק. לכן, כותב הרב וייס שמעיקר הדין ניתן להקל באדם חולה וחלש ומשותק שזהו נחשב שעת הדחק גדולה עבורו. ומכל מקום ברור שיש "להשתדל להוציאו ממוסד זה ולשכנו במוסד חרדי שבו יוכל להתענג בשיבה טובה בכל דקדוקי ההלכה ללא פשרות".